

Ensenyar en temps difícils

Núria Picas Rodoreda

S'acabaven les classes i els nens seguien a l'escola treballant. Els pares i les mares se n'estranyaven. El mestre els va ensenyar a apreciar el treball escolar, a fer la feina ben feta i sobretot a ser curiosos i a preguntar. En aquella escola els protagonistes no eren els llibres de text sinó els propis nens i les seves capacitats per aprendre experimentant amb l'entorn.

Josep Nogué i Casellas, va ser un dels 23 alumnes de l'Escola Nacional de Santa Maria d'Oló, en funcionament durant el curs escolar 1934-35 i 1935-36, i a càrrec del mestre Miquel Vigatà. Als seus 86 anys recorda com funcionava l'escola, "es tractava d'aprendre activament, teníem un banc de fuster i fèiem gàbies per grills". Aquesta activitat, una de les moltes que es duïen a terme, formava part d'un aprenentatge dinàmic i en la línia del *moviment de renovació pedagògica*. Les escoles nacionals de la Segona República Espanyola van abandonar els mètodes memorístics, que formaven *nens-lloro* que únicament aprenien a recitar, per implantar mètodes racionals que desenvolupaven la ment i despertaven el sentit crític dels nens.

Quan el senyor Nogué tenia 6 anys la seva família es va mudar a Santa Maria d'Oló, un poble de mil habitants, que tenia dues escoles; la de la parròquia, de pagament i la de l'Estat, gratuïta. Com que a l'escola de l'església hi havia massa nens, van decidir portar al senyor Nogué a l'escola pública. "Hi aprendràs el mateix em va dir la mare". Així va ser com Josep Nogué Casellas va anar a parar a l'Escola Nacional de Santa Maria d'Oló.

En un moment en què l'ensenyament no és prioritari, en què la majoria de nens són analfabets, juguen al carrer durant tot el dia o treballen a la fàbrica, neix una generació de mestres amb un clar referent Europeu que pretén "*modernitzar l'escola i civilitzar el país o civilitzar l'escola i modernitzar el país*". Aquest moviment de renovació pedagògica que es gestarà a inicis del segle XX, té com a màxima el respecte a l'infant i la seva capacitat d'entendre el medi que l'envolta, apropiar-se'l i construir-lo.

La Segona República Espanyola (1931-1936) clarament va decidir apostar per l'educació com a via de modernització del país i, trencant amb els antics prejudicis dels desprestigi de l'ensenyament, va promoure escoles noves, modernes i amb mestres de primera línia. Canviant així l'antic "*la lletra amb sang entra*", per el modern "*ensenyar delectant*".

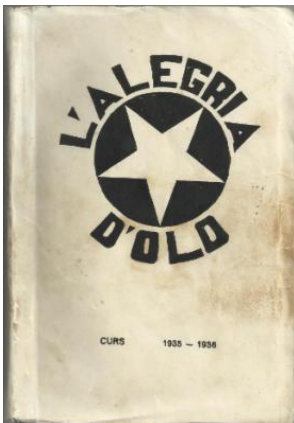
A l'escola Nacional de Santa Maria d'Oló, que s'emmarca dins les escoles de la república, el mestre Miquel Vigatà, utilitzava el mètode Freinet. Celestine Freinet, pedagog i mestre francès, proposava un

ensenyament centrat en la concepció de l'infant com a membre de la comunitat i fomentava la necessitat d'actuar sobre el medi i la importància de la comunicació. Per aconseguir aquest objectiu, Freinet proposava la difusió de textos lliures, (el mestre no donava indicacions als alumnes sobre que havien d'escriure), que els infants publicarien a través d'una impremta. La publicació d'aquests textos aniria acompanyada amb el dibuix lliure, i s'establiria un sistema de correspondència entre escoles que apliquessin aquest mateix mètode.

Miquel Vigatà construí en la petita escola rural d'Oló una impremta per què els seus alumnes poguessin gaudir de l'aprenentatge que es derivaria d'editar una revista a l'escola tot fent servir el mètode Freinet. Josep Nogué recorda com li agradava editar la revista, només el més grans podien manejar la impremta, i el mestre designava els encarregats d'aquesta tasca, "era un honor ser el responsable de la impremta" ens diu el senyor Nogué.

Nens editant la revista amb l'impremta, a l'exterior de l'escola.

Revista que s'editava a l'escola.

A l'escola van editar la revista "L'alegria d'Oló". Els nens escrivien redaccions lliures sobre la vida al poble i les seves activitats quotidianes, entre tots escollien les més interessants, i després de treballar-les de diverses maneres, en un exercici de llengua, passaven a compondre-les i editar-les per la revista. Sobre una tauleta s'hi guardaven les lletres de plom, i per compondre les redaccions que després s'editarien, s'anaven col·locant les lletres sobre l'impremta fins a tenir la pàgina acabada, llavors hi passaven un corro amb la tinta, i abaixaven la tapa on hi havia el full en el que quedaria impresa la redacció.

Les redaccions anaven acompanyades de dibuixos, que es feien amb linòleum.

Usaven una superfície d'un material semblant al suro, el qual grataven amb una gúbia fins a obtenir en relleu el dibuix, el qual omplien de tinta. Sobre aquesta superfície hi havia una tapa que baixava imprimint així en un full el dibuix que completaria la redacció.

N'imprimien un exemplar per cada alumne, i un per a cada una de la vintena d'escoles amb qui tenien intercanvi. Algunes de les escoles amb les quals intercanviaven aquesta revista eren l'Escola Plana Rodona, d'Olèrdola (*Endavant*), l'escola de Bañuelos de Bureba (*El Retratista*), l'escola de Sant Vicenç de Castellet (*Vida Escolar*) o bé l'escola de Menàrguens (*Inquietut*).

A l'escola qui portava la veu cantant eren els nens, el mestre designava petits comitès de responsables de cada àrea; uns quants eren els encarregats de l'impremta, els altres de l'aquari, també hi havia el bibliotecari i el principal (equiparable a la figura del delegat). Qualsevol cosa que passava dins l'escola el mestre en demanava responsabilitats, però no solia castigar. *"Era un mestre que no renyava"* recorda el senyor Nogué, només demanava què havia passat i quins nens n'eren els responsables. De fet, això formava part de l'aprenentatge, donant responsabilitats als nens, els ensenyava a comportar-se, a saber estar, a respectar els modals i a créixer com a persones, uns valors als que el mestre donava molta importància. *"Ens feia saludar amb un 'bon dia' alt i clar quan anàvem pel carrer, i ens feia dur les ungles netes i la cara sense mocs"* recorda el senyor Canamassas, també alumne del mestre Vigatà.

No obstant, a vegades el mestre també s'enfadava. Josep Pascual Purí, un altre dels 23 alumnes de Miquel Vigatà, ens confessa que de petit era molt trapella i el mestre a vegades l'havia de castigar. Tenia 4 anys quan anava a l'escola, era un dels més petitons. Recorda que una vegada jugava a arrencar les rajoles del terra de l'escola i les feia "córrer" per sota de les taules. Quan Vigatà se'n va donar compte el va castigar una setmana sense pati.

A l'edifici del costat, hi havia l'escola pública de nenes, i amb elles compartien el pati: la plaça del davant de l'edifici. El punt 5 d'Adolphe Ferrière, màxim teòric d'aquesta moviment de renovació pedagògica, preveu la coeducació en l'Escola Nova. El senyor Nogué diu rient *"no vam ser tant moderns nosaltres"*, al poble la coeducació no va existir mai. Al pati primer sortien els nens, i després les nenes, o viceversa, i a l'hora d'anar a casa a dinar, els nens sortien deu minuts abans que les nenes.

Les classes tenien lloc al matí, de 9 a 12, llavors els nens anaven a dinar a casa, i a la tarda feien classe de 3 a 5. Agustí Canamasses, un dels alumnes més grans que va assistir a l'escola, ens explica que a vegades quan era l'hora de plegar el mestre marxava de l'escola i deixava els nens treballant, *"volíem acabar el projecte que estàvem fent"*, i més tard li anaven a portar la clau de l'escola a casa.

Els nens més grans eren els encarregats de la impremta, del banc de fuster, de l'aquari i de la biblioteca. La Generalitat va cedir a l'escola llibres, amb els quals Vigatà creà una petita biblioteca. Fins i tot disposaven d'un armari que els va construir l'Ajuntament per guardar els llibres. Aquesta biblioteca va ser la que va desencadenar la passió pels llibres al senyor Nogué. L'encarregat de la biblioteca deixava en préstec els llibres que hi havia a l'escola, Josep Nogué se'ls enduia a casa i recorda com s'estirava al balcó de casa seva i sota el sol del migdia els devorava amb passió. Un dels llibres que tenien a l'escola era *Els Miserables*, de Víctor Hugo, i que agradava en especial al senyor Nogué. Però també hi havia

poesia, altres novel·les i un diccionari “*molt vell, que es deia Laverna*”. Les classes s’impartien en català, però el mestre donava importància als idiomes, i per això també es feia alguna cosa amb castellà, com per exemple algunes de les redaccions de la revista.

El senyor Canamassas, molt manetes, recorda com amb una fusta va fer un tauler d’escacs. El mestre va ensenyar als més grans a jugar-hi, i juntament amb el senyor Palomeres, el metge del poble, que els feia visites ocasionals, hi jugaven.

Aquestes eren les activitats que es duïen a terme dins de l’escola, però una part important del coneixements els nens els adquirien fora de les classes, en les excursions que es feien cada dijous. Anaven al bosc on recollien fulles, herbes, observaven el medi... “estudiàvem si les fulles eren perennes o caduques, i quins eren els noms de les herbes que podíem trobar al bosc” recorda el senyor

Canamassas. Una vegada el mestre també els va portar a la capella de Vilanova, on els va explicar el romànic català. Més freqüents eren les excursions a la font del Roc i a la riera d’Oló. Va ser en una d’aquestes excursions a la riera que van caçar uns capgrossos. Llavors van construir una peixera, el senyor Canamassas recorda que ell va anar a buscar “pega grega” per construir l’aquari on després hi van posar els peixos.

Foto de grup en una de les excursions a la Font del Roc.

Per altre banda el grup dels més petits aprenia a llegir, a escriure i a sumar amb l’ajuda dels més grans. El senyor Purfí recorda com en uns quaderns ratllats li feien escriure, ell en diu “pals” verticals, “quan escrivíem els pals bé i sense sortir de la línia passàvem a escriure *ons* i quan fèiem bé els cercles escrivíem la lletra *a* amb cua”. Així era com aprenien cal·ligrafia els més petits, que llavors aprenien a llegir i a redactar frases senceres a la pissarra i finalment els nois més grans de l’escola els “ensenyaven a sumar i a restar fent exercicis a la pissarra”.

Mentre que els grans tenien a càrrec seu la biblioteca, el banc de fuster, o l’aquari, una de les feines dels menuts de l’escola era entrar la llenya per l’estufa. L’Ajuntament deixava al pati piles de llenya que els més petits, com el senyor Purfí, havien d’entrar dins l’escola, d’aquesta manera s’asseguraven no passar fred els llargs i gèlids dies d’hivern que queien sobre el poblet de Santa Maria d’Oló.

Miquel Vigatà i Simó, el mestre

“Era molt simpàtic, s’estava a casa a dispesa però es conformava amb tot. Menjava a taula amb nosaltres i la seva habitació estava al costat de les nostres”. Lourdes Portabella i Ciuró, era la filla petita de Cal Puigneró, la casa on vivia a dispesa el mestre, que estava molt a prop de l’escola, d’aquí que Vigatà deixés la clau als nens perquè quan acabessin amb els seus treballs li poguessin tornar.

“Li agradava ballar, li agradava molt. Però a casa ni jo ni les meves germanes érem balladores. Sempre que hi havia orquestrina a la plaça sortia a ballar amb les noies del poble” ens explica la Lourdes, que va quedar molt parada el dia que va veure com el mestre dissecava una salamandra dins d’un pot. “Era una salamandra grossa, molt maca, de color negre amb taques d’un color groc fort. La tenia exposada a l’escola per fer classes de ciències”.

Miquel Vigatà i Simó (Torregrossa 1911 – 2010), fou el germà petit de cinc, quatre dels quals exerciren de professors. Després d’estudiar al Liceu Escolar de Lleida, va fer la carrera de mestre a la Normal de Lleida (1925 – 1929). L’any 1934 va obtenir la plaça de mestre a l’escola Nacional de Santa Maria d’Oló, on treballà durant dos cursos escolars, 1934-35 i 1935-36.

Vigatà va saber introduir en l’escola rural d’Oló tècniques molt innovadores per el moment, que aconseguiren implicar a l’estudiant en el treball escolar. Però a l’esclatar la guerra, tot aquell dinamisme que s’havia posat en marxa a l’escola es va aturar; esforços truncats. Com altres mestres, anà a l’Escola de Guerra i en sortí oficial d’artilleria, per combatre en la Guerra Civil. Ferit passà la frontera francesa per Molló i coll d’Ares i anà a parar als camps de concentració d’Arles i Argelers, i més tard al camp d’Agda. Tornà a Espanya l’any 1976, i s’establí amb la seva dona, Núria Compte del Rincón a qui havia conegut a França, a la Costa Brava, a Lloret de Mar, on morí el dia 8 de febrer de 2010 a l’edat de 99 anys.

Desenterrem els silencis de la història dels mestres de la república, uns mestres que en un moment crític, i enmig de la misèria van tirar endavant, sense massa recursos, unes escoles rònegues i velles, convertint-les en innovadores i situant-les a la primera línia de la pedagogia moderna. Una història, que ara, 80 anys després, recuperem. En certa manera això vol ser una homenatge a aquells que van donar tant i van rebre tant poc, a aquells que van introduir un ensenyament de qualitat a l’escola pública, convertint així l’educació de la República en el bo i millor. Una qualitat i uns esforços que quasi bé no van veure el seu fruit degut a la brevetat del període. Amb l’inici de la guerra Civil i amb el Franquisme després, els intents d’una educació racional es van perdre per no recuperar-se fins ven bé al cap de 50 anys. Recordem per no repetir, recuperem després de l’oblit.